

I. ÚVOD

Studium kamenných industrií je důležitou součástí poznání pravěkých kultur. Vedle samotného poznání zpracování kamene a tedy technologické úrovně mohou přispět i k řešení jinak obtížně postižitelných či dokonce jinak nepostižitelných jevů. Můžeme tak na základě surovin snadno a jasně studovat např. dálkové kontakty¹, nakládání s odpadem na sídlišti (oproti keramice totiž kamenné industrie nepodléhají rozpadu) a mnoho dalších otázek. Základním cílem autorovy doktorské disertační práce je shrnutí a publikace hmotného materiálu spolu s jeho důkladnou analýzou. Plošně je studium omezeno hlavně na region horního Pojizeří, kde nestačí soubory z tohoto regionu, tam se autor snaží o doplnění, které ale nebylo možné provést pro všechna období neolitu a eneolitu stejně. Regionální omezení je dáno především množstvím industrie, které z regionu pochází. V současnosti se počet analyzovaných artefaktů blíží 10 000. Pokud by měla být práce zobecněna na celé území Čech, pak by množství materiálu narostlo do již nezpracovatelného množství. Pro potřeby analýzy kamenné industrie je třeba vycházet z dostatečně velkých kolekcí kamenné industrie (aby bylo dosaženo dostatečné statistické průkaznosti) a zároveň je třeba, aby kolekce byly dobře datované (pro eliminaci příměsí a smíšených souborů) (Šída 2001b; 2004a).

Oblast horního Pojizeří patří ke klasickým regionům zkoumání českého pravěku. Působili tu po sobě F. L. Riegger, rytíř Matyáš Kalina z Jäthensteinu, Václav Krolmus, Jan Erazim Vocel, Josef Ladislav Píč, František B. Petera Rohoznický, Josef Vítězslav Šimák, Karel Buchtela, Eduard Štorch, Rudolf Turek, František Louda, Karel Žebera, Lumír Jisl, František Prošek a Jan Filip. Právě na základě výsledků dvou

1 Nepřítomnost většího množství kvalitních surovin v Čechách byla donedávna pokládána za nevýhodu, tato nevýhoda, jež se projevuje například v množství, je ale mnohonásobně vyvážena možnostmi, které tato situace poskytuje pro kontaktní studium – např. v sousedním Polsku je studie tohoto typu možné provádět pouze v omezené míře.

výzkumů z okolí Turnova byl definitivně rozhodnut spor muzejní a univerzitní školy o chronologii českého pravěku ve prospěch univerzitní školy. Tento konflikt bohužel vyústil až v tragickou smrt J. L. Píče (†1911). Jeho přínosem bylo naopak vypracování základního stratigrafického schématu pro český pravěk – kultura s keramikou lineární, kultura s keramikou vypíchanou a kultura lužická. Tento sled kultur byl stanoven na základě výzkumu polohy „Na Bubnu“ v Nudvojovicích a jeskyně číslo 6 (Šimák 1910) na katastru Ondříkovic (dříve publikováno pod katastry Kopanina, Malá Skála, Zaborčí a Zaboří – Stocký 1926).² Těsně po válce vyšlo první souhrnné zpracování pravěku větší části oblasti (Filip 1947). Poté byl výzkum na dlouhá desetiletí v podstatě přerušen (až na malé výjimky, jako je například sondáž výšinné polohy Hrada a Klamorna, katastrální území Dneboh – Pleslová-Štiková 1981). Oživení výzkumu přineslo až období po roce 1989, což bylo vyvoláno jednak opětovným osazením některých archeologických pracovišť v oblasti, ale hlavně obrovským nárůstem pracovní činnosti. Svoji práci bych chtěl přispět k lepšímu poznání neolitického období v tomto na archeologické památky tak bohatém regionu (vždyť poslední soustavná práce, věnující se neolitu okolí Turnova, pochází z roku 1947 – Filip 1947). Rád bych ji věnoval těm, kteří na počátku století budovali základy systé-

2 V jeskyni číslo 6 byla zachycena stratigrafie kultury s keramikou lineární a kultury s keramikou vypíchanou (vrstva 1 – temně hnědá, mocná 60 cm, zasahující celou prostorou, pod ní čára ohniště, černá, 4 cm mocná, kultura s keramikou vypíchanou; vrstva 2 – hnědožlutá vrstva, jenom ve střední části jeskyně, mocná 30 cm, pod ní vrstva ohniště, kultura s keramikou vypíchanou; vrstva 3 – žlutá, přecházející do objektu zahloubeného v podloží, úroveň dna v hloubce 240 cm, kultura s keramikou lineární – Šimák 1910). V poloze „Na Bubnu“ bylo zachyceno několik kulturních jam (některé jsou podle popisu pece), jejichž výplň ve spodních vrstvách obsahovala keramikou kultury s keramikou vypíchanou, ve svrchních vrstvách (může jít o mladší jámy, které porušují starší – v jednom případě byla takováto superpozice jam kultury s keramikou vypíchanou a kultury lužické rozlišena přímo v terénu) keramikou kultury lužické (Šimák 1910).

mu českého pravěku bez rozdílu příslušnosti ke škole, protože ta v konečném důsledku není důležitá.

I.1. Definice oblasti zájmu

Výše zmíněnou problematiku studuji v oblasti horního Pojizeří, kterou definuji jako povodí řeky Jizery v jejím horním a části středního toku. Hraniční bod oblasti pro oddělení od oblasti dolního Pojizeří je na 110,5 km jejího toku poblíž Bakova nad Jizerou.³ Celková plocha oblasti je 1719,6 km² a zahrnuje okres Jablonec nad Nisou, větší části okresů Liberec, Semily a Mladá Boleslav a okrajově okresy Jičín a Česká Lípa. Malou částí zasahuje do Polska, kde patří pod správné území vojvodství Jelenia Góra. Nejvýše položeným bodem horního Pojizeří je vrchol Kotle (1435,0 m n.m.), nejnižším bodem pak řečiště Jizery u Bakova nad Jizerou (210 m n.m.). Celkové převýšení v oblasti činí 1225 m. Toto vymezení území je ovšem pouze umělou definicí, která svojí uzavřeností neodpovídá otevřenému charakteru kontaktů s okolím v období pravěku.

I.2. Historie výzkumu neolitu v oblasti horního Pojizeří

Výzkum oblasti má tradici již od minulého století. Bohužel však nebyl ve všech částech regionu stejně intenzivní a celkově poklesl především po druhé světové válce v důsledku neobsazení některých archeologických pracovišť. Tato situace se v posledním období změnila především příchodem J. Prostředníka do muzea v Turnově v roce 1992.

Výzkum se oblasti dotkl již v 18. století. Některým nálezům na Bělsku se věnoval již F. L. Riegger v roce 1792, a později M. Kalina z Jäthensteinu.

Po celé 19. a 20. století byla těžištěm výzkumu její jižní část. Horám a podhůří byla věnována jenom malá pozornost, a to se odráželo i na hustotě nálezů. V 1. pol. 19. století se Bělsku soustavněji věnoval V. Krolmus, který se zde narodil. Této oblasti se ve své práci dotkl i J. E. Vocel. V roce 1854 byly ve Svijanech (Vaníčkův lom) nalezeny známé labuťky, tento nález ale soustavnější průzkum nepodnítil. Druhá polovina století byla spojena především s činností J. L. Píče na Mnichovohradištsku, Bělsku a Turnovsku (roku 1890 bylo objeveno rozsáhlé pohřebiště lidu popelnicových polí u Svijan, zkoumána byla i lokalita Mužský-Hrada). Na Bělohradsku působil F. B. Petera Rohoznický, farář v Bělohradě (1798–1879).

Založení muzea v Mnichově Hradišti v roce 1894 předznamenává další rozvoj archeologického bádání, kterým je charakteristický především počátek 20. století. Po muzeu v Mnichově Hradišti následuje brzy založení muzea v Bělé (spolupráce s K. Buchtelou), poté je založeno muzeum v Turnově a nakonec muzeum v Českém Dubu (1909). Oblast Česko-dubská byla do této doby podceňována a až následující výzkum ukázal, že neoprávněně.

Počátek století na Turnovsku je spojen s činností J. L. Píče a mladého J. V. Šimáka. Pod Šimákovým vedením proběhl první výzkum v Nudvojovicích. Z jeho pera také pochází první soupisová práce, která se dotkla pravěku Turnovska (*Šimák 1909*). Spolu s ním zde působil i K. Buchtela, učitel Hrdina a další. K. Buchtela na Turnovsku (Nudvojovice, Záboreč-Ondříkovic) zachytil vrstvy s lineární a vypíchanou keramikou jako samostatné úseky neolitu, jasně odlišné od pozdějších vrstev. Právě tento nález významně přispěl ke sporu univerzitní a musejní školy.

Na počátku století začínají vznikat v místních školách zásluhou zanícených jednotlivců školní sbírky. Díky nim se nám dochovalo mnoho náhodných nálezů z kraje. Nelze vyjmenovat všechny učitele, kněze či jiné osoby, rozhodně jim však musí být vyjádřen dík za jejich nezištnou činnost.

V období před druhou světovou válkou působil na Bělsku a Mnichovohradištsku E. Štorch a K. Žebera. V roce 1922 začíná v oblasti působit J. Filip. V roce 1929 je zkoumána lokalita Mužský-Hrada pod vedením americké expedice, v jejímž čele stál V. J. Fewkes. Většina práce na Turnovsku je však v tomto období spojena s J. V. Šimákem. Ten v roce 1930 vydává soupis památek okresu Mnichovo Hradiště (*Šimák 1930*). Před válkou působil v oblasti i R. Turek (*Čertova ruka, Prachovské skály*). Od druhé světové války působil na Česko-dubsku F. Louda. Jeho sbírka dnes tvoří základ sbírky muzea v Českém Dubu.

Sobotcecko bylo vždy spíše stranou pozornosti. Působili zde amatéři. Za války ji však věnoval pozornost i J. Filip. Oblast podhůří Jizerských hor je v tomto období spjata s nedoceněnou činností ing. V. Vaníčka. Na jeho činnost doposud bohužel nikdo nenavázal, a proto patří tato oblast, spolu s Podkrkonoším a horskou oblastí, k nejméně probádaným. Před druhou světovou válkou také vznikl doposud jediný soupis pravěku a raného středověku na sever od hor (*Jahn 1926*).

V období po druhé světové válce vzniká především zatím poslední soupis oblasti (*Filip 1947*). Tato práce je bohužel zatížena množstvím chyb technického charakteru (chyby v přírůstkových číslech, kulturním určení – konfrontováno s katalogem sbírky OMČR Turnov). I tak má ovšem práce nesmírnou hodnotu, protože poskytuje (vlastně nejnovější!) uce-

³ Takto vymezená oblast odpovídá geograficky hornímu a části středního Pojizeří.

lené informace o regionu. Těsně po válce pracovali v oblasti Českého ráje dva žáci prof. J. Filipa – Lumír Jisl a František Prošek, kteří se věnovali především výzkumu jeskynních lokalit (*Filip 1947*). V letech 1953–1959 zkoumal Archeologický Ústav v Praze lokalitu Mužský–Hrada. Posledních 40 let je charakterizováno ojedinělými výzkumy. Zcela nepochopitelné je nevyužití stavby dálnice Praha – Turnov archeologickými institucemi. Tato stavba prochází nejin-tenzivněji zasedlenou oblastí v okolí Jizery a dnes se můžeme jenom domýšlet, k jakému ničení archeologického fondu při ní došlo.

Současnost je charakterizována četnými záchran-nými výzkumy, které plně zaměstnávají všechny archeology regionu. V Severočeském muzeu v Liberci

v současné době působí Mgr. M. Stará (autorka soupisů sbírek SM Liberec a muzea v Českém Dubu – *Stará 1992; 1995*) a P. Brestovanský (soupis sbírky muzea v Železném Brodě – *Brestovanský 1998*). V muzeu v Turnově působí Dr. J. Prostředník (soupis sbírky muzea v Jilemnici – *Prostředník 1995* – a nejnověji soupis sbírky muzea ve Vysokém nad Jizerou – *Brestovanský – Prostředník 2002*). Ten je v současnosti postaven před obtížný úkol uspořádat sbírku muzea v Turnově, protože nakládání s ní bylo v posledních 40 letech velice chaotické a tomu odpovídá i její stav. Jiné muzeum není v oblasti archeologem obsazeno. Z okolních mohu zmínit PhDr. J. Waldhausera, CSc., působícího v muzeu v Mladé Boleslavi a Mgr. E. Ulrychovou z muzea v Jičíně (*Šída 2001c*).